

BS"ד SZÖVETSÉG ÉS PÁRBESZÉD

ESSZÉK AZ ETIKÁRÓL

LORD JONATHAN SACKS FŐRABBIVAL זצ"ל
EREDETILEG MEGJELENT AZ 5775. ÉVBEN

Köszönettel a Wohl Legacy-nek a Szövetség és párbeszédnek nyújtott bőkezű támogatásáért. Maurice tevékeny filantrop volt, Vivienne egy mély szerénységgel magáldott asszony. Együtt egy különlegesen odaadó és törődő párt alkottak, akik számára az élet egyet jelentett az adakozással.

Fordította Lőwy Gábor

A közösségi szellem

Vayakhel

Mit teszel, ha a néped egy aranyborjút készít, kikel önmagából, és elveszíti erkölcsi és szellemi iránytűjét? Hogy teremtesz újra erkölcsi rendet- nem csak akkor, Mózes idején, hanem akár ma is? A válasz a hetiszakasz első szavában fellelhető: *vájákhél*. Ahhoz, hogy ezt megértsük, végig kell követnünk két olyan utat, amelyeket nyugodtan sorolhatnánk a modern világ legsorsdöntőbb útjai közé.

A történet 1831-ben kezdődik, amikor két, huszas éveikben járó fiatalember- egyikük angol, a másik francia- nekivágott egy olyan felfedezőútnak, amely megváltoztatta mindkettőjüket, sőt általános világnézetünket is. Az angol fiatalembert Charles Darwinnak hívták. A franciát Alexis de Tocqueville-nek. Darwin útja a Beagle nevű hajó fedélzetén a Galapagosz-szigetekre vezetett, ahol a fajok eredetéről és fejlődéséről kezdett tűnődni. Tocqueville útjának célja az volt, hogy a könyvének később címet adó jelenséget tanulmányozza: *Demokrácia Amerikában*.

Bár a két férfi kutatásának tárgya két teljesen különböző téma volt: egyikük állattannal és biológiával, a másik politikával és társadalomtudománnyal foglalkozott, mégis meglepően hasonló következtetésre jutottak. Ugyanarra a következtetésre, amit az aranyborjú története után Isten Mózesnek megtanított.

Ahogy tudjuk, Darwin egy sor olyan felfedezést tett, amelyek a természetes kiválasztásként ismert elmélethez vezették őt. A fajok a szűkös erőforrásokért versengenek egymással, ezt csak az éli túl, aki legjobban alkalmazkodik. Úgy gondolta, ez az emberre is igaz. De ez egy komoly problémát szül: ha az evolúció a túlélésért folytatott harc, ha az erős marad életben, a gyenge pedig kihal, akkor azt várnánk, hogy a könyörtelenség kerekedjen felül. De ez nem igaz. Minden társadalom nagyra értékeli az önzetlenséget. Az ember nagyra becsüli azt, aki másért hoz áldozatot. Darwini értelemben ez teljességgel érthetetlen, és ezzel ő is tisztában volt.

Ahogy azt *Az ember származásában* írta, azt várnánk, hogy a legbátrabb, legönfeláldozóbb emberek „átlagban nagyobb számban haljanak meg, mint más emberek.” Egy nemeslelkű embernek „sokszor gyerektelenül kéne meghalnia, anélkül hogy nemes természetét továbbörökíthetné.” Aligha lehetséges az, írta ő, hogy az erény „természetes szelekció útján, vagyis a legerősebb túlélése által terjedjen.”¹

¹ Charles Darwin, *The Descent of Man*, Princeton University Press, 1981, 158-184 oldal.

Darwin nagyságáról tanuskodik az, hogy felismerte a választ, annak ellenére, hogy az ellentmondott az ő tézisének. A természetes kiválasztás az egyén szintjén működik. Egyéni férfiakként és nőkként adjuk tovább génjeinket a következő nemzedéknek. De a civilizáció a csoport szintjén létezik.

Az ő szavaival:

„Egy olyan törzs, amelynek tagjai jelentős mértékben rendelkeznek a hazafiasság, hűség, engedelmesség, bátorság, és törődés tulajdonságaival, és ezért mindig készek egymásnak segíteni, és a közjóért önmagukat feláldozni, bizonyosan képes lenne a többi törzzsel szemben győzedelmeskedni. Ez a természetes kiválasztás folyamata.”

Azt a kérdést, hogy miként jutunk el az egyéntől a csoportig, „jelenleg túl nehéz lenne megválaszolni”.²

A válasz akkor is egyértelmű, ha a részleteken a mai napig vitatkoznak a biológusok. Túlélésünket a csoporthoz való tartozásunk biztosítja. Egy ember egy oroszán ellen- az oroszán nyer. Tíz ember egy oroszán ellen- lehet, hogy az oroszán veszít. A homo sapiens- erejének és gyorsaságának tekintetében- gyenge játékos az állatvilág kiválóbb képviselőihez képest. De az embernek egyedi képességei vannak a csoportalkotás és a közösségápolás terén. Rendelkezünk a nyelvvel- tudunk kommunikálni. Van kultúránk- továbbadjuk felfedezéseinket a jövő nemzedékeinek. Az ember nagyobb és rugalmasabb csoportokat alkot, mint bármely más faj, mindeközben meghagyva az egyediség, az individualizmus lehetőségét. Nem hangyák vagyunk a bojban, vagy méhek a kaptárban. Az ember közösségformáló állat.

Közben Amerikában Alexis de Tocqueville Darwinhoz hasonlóan egy intellektuális kihívással küzdött. Francia polgárként próbálta megérteni a vallás szerepét a demokratikus Amerikában. Tudta, hogy az Egyesült Államok az alkotmány első kiegészítésével, az állam és egyház szétválasztásával eltávolította a vallást a hatalomtól. A vallásnak Amerikában nincs hatalma. Azt hitte, befolyása sincs, de ennek ellenkezőjével szembesült:

„A világon egyetlen országban sincs a keresztény vallásnak nagyobb befolyása az emberekre, mint Amerikában.”³

Ezt sehogy sem volt képes megérteni, így több amerikaihoz fordult magyarázatért. Mind ugyanazt a választ adta. Amerikában a vallás nem politizál (emlékeztetőül: az 1830-as években járunk). Ezután vallási vezetőket kérdezett meg: miért nem? Válaszuk ismételten egységes volt. A politika megoszt. Ha a vallás beavatkozna a politikába, az is megosztóvá válna. Ezért tartotta magát az egyház távol a pártpolitikai kérdésektől.

Tocqueville szoros figyelemmel követte, milyen hatást gyakorol Amerikára a vallás, és néhány lenyűgöző következtetésre jutott. A vallás megerősíti a házasság intézményét, és szerinte a szabad társadalomnak elengedhetetlen alapja az erős házasság. Így írt:

„Amíg a családi érzés fennmarad, az elnyomás ellenzéke soha sincs egyedül.”⁴

A templomok körül közösségek jöttek létre. A vallás arra készítette az embereket ezekben a közösségekben, hogy közösen tegyenek a közjóért. A demokrácia nagy veszélye Tocqueville szerint az individualizmus, amikor az ember saját magával foglalkozik, nem a segítségre szorulókkal. Másrészt fennáll annak a veszélye, hogy az emberek szükségleteik ellátásának tekintetében az államra hagyatkoznak, ami egy olyan folyamathoz vezet, amiben a szabadság fokozatosan elvész, miközben az állam egyre nagyobb szerepet vállal a társadalom életében.

Ettől a kettős veszélytől az amerikaiakat szerinte az védi meg, hogy vallásos meggyőződésüknek köszönhetően önkéntes csoportosulásokat és jótékony társulatokat hoznak létre, amelyeket a zsidóság *chevrának* nevez. Eleinte megrökönyödve, később elbűvölve állapította meg Tocqueville, milyen gyorsan hoznak létre az amerikaiak helyi szervezeteket, hogy a felmerülő nehézségekkel megküzdjenek. Ezt a társulás művészetének nevezte, és a szabadság műhelyét látta benne.

² Uo. 166. old.

³ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, rövidített kiadás Thomas Bender bevezetőjével, (New York: Vintage Books, 1954), I:314.

⁴ Uo. I:340.

Mindez szöges ellentétben állt midazzal, amit Franciaországból ismert, ahol a vallást megtestesítő katolikus egyháznak óriási hatalma volt és csekély befolyása. Így írt Franciaországról:

„Szinte mindig úgy láttam, hogy a vallás szelleme és a szabadság szelleme ellentétes irányba halad. De Amerikában úgy láttam, ezek harmonikusan összefonódnak, és közösen uralkodnak ugyanazon ország felett.”⁵

Tehát a vallás segített megőrizni a „szívnek azon hajlamait”, amelyek elengedhetetlenek a demokratikus szabadság fenntartásához. Megszentelte a házasságot és a családot. Őrizte az erkölcsi értékeket. Arra buzdította az embereket, hogy helyi társulatokban összefogva maguk oldják meg problémáikat, és ne hagyják azt az államra. Darwin felfedezte, hogy az ember közösségformáló állat, Tocqueville pedig azt fedezte fel, hogy Amerikában a vallás a közösségépítő intézmény.

Így van ez ma is. Robert Putnam, a Harvard egyetem szociológusa azzal vált híressé, hogy a 90-es években felfedezte, több amerikai jár bowlingozni, mint valaha, mégis kevesebben iratkoznak fel bowling klubokba és ligákba. Ezt egy olyan társadalom metaforájának tekintette, amelyben az individualizmus térnyerése tapasztalható a közösségi szellemmel szemben. Az „egyedül bowlingozni” kifejezés röviden összegezte a társadalmi tőke, vagyis az egymást segítő emberek által létrehozott társadalmi hálózatok hanyatlását.

Évekkel később kiterjedt kutatómunkája nyomán Putnam módosította az elméletet. Eszerint a társadalmi tőkének még mindig létezik egy jelentős tárháza- a vallási gyülekezetekben. A felmérések adatai szerint azok, akik rendszeresen járnak templomba vagy zsinagógába, nagyobb valószínűséggel adakoznak, függetlenül attól, hogy az adomány vallásos vagy világi célt szolgál. Ezek az emberek nagyobb arányban önkénteskednek karitatív alapítványokban, adnak pénzt a hajléktalanoknak, próbálják felvidítani rossz hangulatban lévő ismerőseiket, adják át helyüket egy idegennek, és segítenek másoknak állást keresni. Szinte minden mérce szerint kimutathatóan önzetlenebbek azoknál, akik nem tartoznak vallási gyülekezetekhez.

Önzetlenségük még ennél is tovább megy. A gyakran imádkozók jelentősen aktívabb állampolgárok. Nagyobb arányban tartoznak közösségi csoportokhoz, kerületi és polgári szervezetekhez és szakmai egyesületekhez. Jelen vannak, tevékenyek, és vezetnek. Jelentős különbség mutatkozik e téren közöttük és a világibb emberek között.

A templomba vagy zsinagógába járás, mint a vallásosság mércéje alapján jobban előrejelezhető, mennyire jellemző egy emberre az önzetlenség és az empátia, mint az oktatási szint, kor, bevétel, nem, vagy faj alapján. Putnam felfedezései közt talán az a legérdekesebb, hogy ezek a tulajdonságok nem azzal állnak összefüggésben, hogy az illető miben hisz, hanem hogy milyen gyakran vesz részt közösségi imában.⁶

A vallás közösségeket hoz létre, a közösség önzetlenséget szül, az önzetlenség által pedig saját javunk helyett a közjót tartjuk szem előtt. Putnam hajlandó olyan messzire elmenni, hogy még azt is feltételezi, hogy ha egy ateista rendszeresen járna zsinagógába (például házastársa kérésére), akkor nagyobb valószínűséggel önkénteskedne és adakozna, mint egy hívő ember, aki egyedül imádkozik. Van valami a közösségen belül kialakuló kapcsolatokban, ami felkészíti az embert arra, hogy jó állampolgár és szomszéd váljon belőle.

Mózesnek nem kellett mást tennie az aranyborjú bűne után, mint *vájákhél*- az izraeliták tömegéből közösséget, *kehillát* kellett formálnia. Először is rendet teremtett. Amikor Mózes lejött a hegyről és meglátta a borjút, a Tóra szerint a nép „pruá” volt, vagyis elvadult, rendetlen, kaotikus, kezelhetetlen és lármás. „Látta, hogy a nép elvadult, és hogy Áron engedte, hogy uralhatatlanná váljanak, így ellenségeik nevetségévé váltak” (2Móz 32.25.). Ez nem egy közösség volt, hanem egy tömeg. Ezután hozzálátott, hogy mélyebb értelemben is megteremtse a közösséget, ahogy ezt a hetiszakasz hátralevő részében olvashatjuk. Először emlékeztette a népet a szombat törvényeire. Majd utasította őket, hogy építsék meg a *miskánt*, a pusztai szentélyt, Isten szimbolikus hajlékát.

Miért pont ezeket a törvényeket ismertette, nem másokat? Mert a szombat és a *miskán* a közösségépítés két leghatásosabb eszköze. A közös építkezés a legjobb módja annak, hogy egy sokszínű, össze nem tartozó

⁵ Uo. I:319.

⁶ Robert D. Putnam and David E. Campbell, *American Grace: How Religion Divides and Unites Us*, New York: Simon & Schuster, 2010.

csoporthoz csapatot kovacsoljunk.⁷ Ezért említi itt a *miskánt*. És a legjobb módja annak, hogy kapcsolatainkat megerősítsük, az, ha időt szentelünk annak, hogy ne önálló sikereinket hajhásszuk, hanem hogy közös imával, közös tanulással és közös ünnepléssel arra figyeljünk, mi az, amiben osztozunk. Más szóval: sábesz. A sábesz és a miskán volt a pusztai izraeliták számára a két legfontosabb közösségépítő élmény.

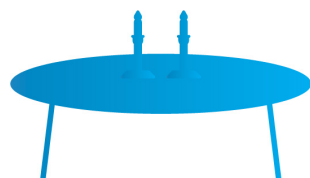
A zsidóságban a közösség a vallási élet szükséges velejárója. Legszenzibb imáink elmondásához „minyen” -re van szükség. Amikor ünneplünk vagy gyászolunk, közösségként tesszük azt. Még a bűneinket is együtt valljuk meg. Maimonidesz így rendelkezik:

„Aki a közösségtől különvállik, még ha nem is követ el más bűnt, csak távolságot tart magától Izrael közösségétől, nem népével együtt teljesíti a törvényeket, nem fáj neki szenvedésük, nem tartja be böjtjeiket, hanem önálló úton jár, mint egy másik nép, aki nem tartozik a zsidó néphez- az ilyen embernek nincs része az eljövendő világban.”⁸

Az emberiség nem mindig tekintett így a vallásra. Plotinus szerint a vallásos út „a magányos menekvése a Magányoshoz”.⁹ Dean Inge szerint a vallás az, amit az egyén magányában tesz. Jean-Paul Sartre hírhedten jelentette ki: a pokol a másik ember. A zsidóságban közösségként járunk Isten elé. Számunkra a legfontosabb kapcsolat nem az én-Te, hanem a mi-Te.

A Vájákhél nem egy mindennapi eseménye a zsidó történelemnek. Rámutat az aranyborjú válságából levonható legalapvetőbb tanulságra. Istenben közösségre találunk. A közösség részeként szert tehetünk erényre, erős jellemre, és a közjó iránti elkötelezettségre. A közösség közel áll hozzánk. A társadalom emberi arca. Nem az állam. Nem azok az emberek, akiket azért fizetünk, hogy mások jólétéről gondoskodjanak. Hanem az a munka, amit közösen végzünk el önmagunk érdekében.

A közösség az ellenszere egyrészt az individualizmusnak, másrészt az államra való túlzott hagyatkozásnak. Darwin meglátta, milyen fontos ez ahhoz, hogy az emberiség sikeres legyen. Tocqueville látta, hogy védi ez meg a demokratikus szabadságot. Robert Putnam dokumentálta, milyen módon védi ez meg a társadalmi tőkét és a közjót. És mindez a hetizakaszban kezdődött, amikor Mózes egy kezelhetetlen tömegből *kehíllát*, közösséget faragott.

A SABESZI
ASZTALNÁL

1. Mit tanulhatunk Darwintól és Tocqueville-től a közösségépítésről?
2. Miként szolgál a szombat és a miskán az aranyborjú keltette káosz ellenszeréül?
3. A miskán (illetve a Szentély) hiányában, miként találhatjuk meg ugyanezt az ellenszert manapság közösségeinkben?

Sacks főrabbi úr zcl. további írásai megtalálhatóak az alábbi címen: www.RabbiSacks.org [f](#) [t](#) [i](#) [@](#) [RabbiSacks](#)
The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • Minden jog fenntartva

⁷ Lásd Jonathan Sacks, *The Home We Build Together*, (London: Continuum), 2007.

⁸ Maimonidesz, *A megtérés törvényei* 3:11.

⁹ Andrew Louth, ford., *The Origins of the Christian Mystical Tradition from Plato to Denys* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 50. oldal.